

Mədəniyyət.AZ

Culture.AZ/Культура.АЗ

Təsisçi:
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi

Baş redaktor:
Zohra Əliyeva

Redaksiya şurası:
Əbülfas Qarayev
Vaqif Əliyev
Sevda Məmmədaliyeva
Ədalət Vəliyev
Nazim Səmədov
Lala Kazımova
Rəfiq Bəyramov
Vüqar Sıxımmədov
İlham Rəhimli
Ayaz Səlayev

Redaksiya:
Gurban Məmmədov
Samira Bəhbudqızı
Nisət Əlibar
Aqşin Məsimov
İlham Fətəliyev

Dizayn:
Azər Əlihüseynov

Jurnal Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası Rəyasət Heyətinin 30 aprel 2010-cu il tarixli (protokol №10-R) qərarı ilə sənətsünaslıq, məmarlıq, kulturologiya və pedaqogika üzrə "Azərbaycan Respublikasında dissertasiyaların əsas nəticələrinin dərc olunması tövsiyə edilən dövr elmi nəşrlərin siyahısı"na daxil edilmişdir.

Ünvan:
AZ1073, Bakı şəhəri,
Moskva prospekti – 1D,
Dövlət Film Fondu, 5-ci mərtəbə

Telefonlar:
(+99412) 431-49-25
(+99412) 431-49-54

Email: medeniyyetaz@gmail.com
facebook.com/medeniyyetinfo.az
Web-sayt: medeniyyet.info

Jurnalın təqdim olunan əlyazmalar geri qaytarılmır, dərc olunan materiallar yalnız redaksiyanın icazəsi ilə istifadə oluna bilər.
Jurnal "CBS" mətbəəsində nəşr olunur.
Sifariş № 185
Tirajı: 1000
Mart – Aprel (312), 2017

Elmi, metodiki, publisistik "Mədəni-maarif işi" jurnalı 1967-ci ildən çıxır. Sahəadətində NFR-122.
2012-ci ilin yanvarından "Mədəni həyat", 2015-ci ilin mart ayında "Mədəniyyət.AZ" adı ilə nəşr olunur.

Founder:
Ministry of Culture and Tourism

Editor:
Zohra Aliyeva

Editorial board:
Abulfas Karayev
Vaqif Aliyev
Sevda Məmmədaliyeva
Ədalət Vəliyev
Nazim Səmədov
Lala Kazımova
Rəfiq Bəyramov
Vüqar Sıxımmədov
İlham Rəhimli
Ayaz Səlayev

Editorial:
Gurban Məmmədov
Samira Bəhbudqızı
Nisət Əlibar
Aqşin Məsimov
İlham Fətəliyev

Design:
Azər Əlihüseynov

The journal was included in the "Register of scientific publication recommended for publishing the main results of dissertation in the Republic of Azerbaijan" by the decision of Presidium of the Supreme Attestation Commission under the President of the Republic of Azerbaijan (decision dated April 30, 2010; protocol №10): on the Study of Art, on the Study of Architecture, on the Study of Culture and on the Study of Pedagogy

Address:
AZ1073, Baku,
Moscow Avenue – 1D,
State Film Fond, 5th floor

Telephones:
(+99412) 431-49-25
(+99412) 431-49-54

Email: medeniyyetaz@gmail.com
facebook.com/medeniyyetinfo.az
Website: medeniyyet.info

Submitted manuscripts are not returned back and publishing materials can be used only by permission of editorial staff. The journal is published in printing house "CBS".
Order № 185
Circulation: 1000
March – April (312), 2017

The journal "Cultural and educational" covering scientific, methodical and publicistic areas has been publishing since 1967.
Certificate NFR-122.
In 2012, January journal was renamed "Cultural life", but since 2015 March have been publishing with the name of "Culture.AZ".

Учредитель:
Министерство Культуры и Туризма

Главный редактор:
Зохра Алиева

Редакционный совет:
Абульфас Караяев
Вагиф Алиев
Севда Мамедалиева
Адалат Велиев
Назим Самедов
Лала Кязимова
Рафиг Байрамов
Вугар Шихаммедов
Ильхам Рагимли
Аяз Салаев

Редакция:
Гурбан Мамедов
Самира Бехбудкызы
Ниджат Эхтибар
Агшин Масимов
Ильхам Фаталиев

Дизайн:
Азәр Әлиһусейнов

Журнал внесен в "Список научных периодических изданий, рекомендованных для публикации основных результатов диссертаций в Азербайджанской Республике", решением Президиума Высшей Аттестационной Комиссии при Президенте Азербайджанской Республики от 30 апреля 2010-го года (протокол №10-R).

Адрес:
AZ1073, город Баку,
Московский проспект – 1Д,
Государственный Филмфонд, 5-й этаж

Телефоны:
(+99412) 431-49-25
(+99412) 431-49-54

Email: medeniyyetaz@gmail.com
facebook.com/medeniyyetinfo.az
Веб-сайт: medeniyyet.info

Рукописи, представленные в редакцию журнала, не возвращаются. Материалы, опубликованные в журнале, могут быть использованы только с разрешения редакции. Журнал печатается в издательстве "CBS".
Заказ № 185
Тираж: 1000
Март – Апрель (312), 2017

Научно-методический, публицистический журнал "Культурно-просветительская работа" издается с 1967-го года. Свидетельство NFR-122.
С января 2012-го года издавался под названием "Культурная жизнь", с марта 2015-го выходит под названием "Культура.АЗ".

MÜNDƏRİCAT

MART – APEL • 2017

6 Mövsümlərdən bahar...

8 Ələkbər Rzaquliyev yaradıcılığında Novruz motivləri

TARİX

10 Yaddaşımızın kitab abidəsi

12 Unutmayaq!!!

NİSGİLİMİZ – QARABAĞ

12 Bu qala – bizim qala...

ƏDƏBİYYAT

16 Düşündürən və kamillaşdırən poeziya

19 Uşaq təfəkkürünün qidası

TEATR

22 "Məxmər pərdələr arxasından başlanan dünya"

26 Korneliya fon Kerssenbrof: "Tamaşaçı hər yerdə eynidir..."

30 Xarakterlər aktyoru

MUSIQI

33 Musiqişünaslığımızda İmrüz Əfəndiyeva imzası

RƏŦKARLIQ

36 "İncəsənət, doğulmuşdur sevdəyə...

... və ya, sənəduşənət, doğulmuşdur sevdəyə...

PORTRET

38 Elmira Şabanova: "Üzumdəki qırıqlar tamaşaçı sevgisinin bədaləlidir"

42 Vətən və xalq fədaisi

6

8

22

26

22415
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

ELM

- 46 100 yaşlı "Şah İsmayıl" operası
- 50 Cammu-Kəşmir tarixi hind mənbələrində
- 53 Qafqaz Albaniyasına məxsus Aşağı Ləki nekropolu
- 56 Müasir incəsənət əsərlərinə bir baxış
- 60 Əməkdar rəssam İsmayıl Məmmədovun yaradıcılığı haqqında qeydlər
- 64 Nizami Gəncəvinin "Xəmsə"sində musiqi məkanı
- 66 Televiziya xəbər yeri və rolu
- 69 Mədəni irsin itirilməsi səbəbləri
- 73 Arif Malikovun "Fleyta və kamera orkestri üçün "Konsertino"sunun ifaçılıq xüsusiyyətləri
- 78 "Sualtı mədəni irs" arxeologiyasının əsas elmi istiqamətlərindən biri kimi
- 81 Qərbinin təxmisləri
- 84 Tolerantlıq məsələsi, mövcud durum və Azərbaycan reallığı
- 88 Dövlət rəmzləri və onların tədbirlərdə istifadəsi, yerləşdirilməsi haqqında
- 91 İnformasiyalaşmanın müasir mədəniyyətin sosiodinamikasında rolu

TURİZM

- 94 AİTF. Turizm və səyahətlər sərəgisi – regionun lideri
- 97 Ölkəyə turist cəlb etməyin əsas vasitələrindən biri – TİCARƏT FESTİVALLARI

33

38

AİTF Bütün Dünya – Bir Sərəgi

16-ı Azərbaycan Bayramı
TURİZM VƏ SƏYAHƏTLƏR
SƏRGİSİ – regionun lideri
6-8 APREL 2017
Kulu Ekspozitsiya Mərkəzi

94

97

Baku
SHOPPING
FESTIVAL

Nizami Gəncəvinin "Xəmsə"sində musiqi məkanı

Dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvinin "Xəmsə"sinə daxil olan "Sırlar xəzinəsi", "Xosrov və Şirin", "Leyli və Məcnun", "Yeddi gözəl" və "İsgəndərnamə" məsnəvilərində cərəyan edən hadisələrin yerini müəyyənləşdirmək üçün onlarda göstərilən ölkə, şəhər, dağ, yayla, çöl, dəniz, körfəz, çay və s. adları izləmək mümkündür. Bu adları Nizaminin "kişvər" və ya "iqlim" çərçivəsində ayırdığı ayrı-ayrı məkanlar üzrə aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

1. Ərəblərin orta əsrlərdə "Əcəm" adlandırdığı İran torpağında – Kirman, Gilan, Mazandaran, Xorasan, Xuzistan, İraq, Təbəristan vilayətləri, İstəxr, Dəhistan (Astrabad), İsfahan, Rey, Nişapur, Şüştar, Kirmanşah, Amil, Xuttim, Amül, Tus, Qəsri-Şirin, Bəsti şəhərləri, Əlbürz (Elbrus), Dəməvənd, Bisütun dağları, Xuzan yaylaları (yer adı), Zində-rud çayları, Busəhaq firuzə mədəni, Xəvərəng sarayı.

2. Ərəb məkanında – Ərəb (Ərəbistan), Babil, Misir, Yəmən, Fələstin, Şam ölkələri, Mosul, Ədən vilayətləri, Bağdad, Bəsra, Dəməşq, Mədain, Əfranca, Məkkə, Mədinə, Bustan, Kəbə, Mosul, Maqdəs, İsgəndəriyyə, Beytül-Müqəddəs (Qüds) şəhərləri, Nəcd, Buqubey, Tur dağları, Kərx (yer adı), Talx ab-e Zine (indiki Ölü dəniz), Umman (Oman), Gülsüm (indiki Qırmızı) dənizləri, Ədən körfəzi, Nil, Dacla, Fərat çayları, Xeybər qalası.

3. Mağrib arealında – Əndalis (İspaniyanın cənub hissəsi), Qeyravan şəhəri, Mühit dənizi (Atlantik okeanı).

4. Rum ərazisində (Roma və Bizans imperiyaları, Kiçik Asiya) – Yunan, Rum, Maqduuniyyə (Makedoniya) ölkələri, Feylaqus qəsri, Rum (Aralıq) dənizi.

5. Saqlab (ərəb və farsların slavyanlara verdiyi ad) torpağında – Tartus, İsu, Alan vilayətləri, Burtas, Xəzran, Bulqar türk qəbilələrinin məskunlaşdığı yerlər, Yəcuc səddi, Rud-rus (Volqa çayı).

6. Hind-Əfqan arealında – Hindistan, Sərandib (indiki Şri-Lanka), Kaşmir, Pəncab, Qənnuc ölkələri, Laxur, Bəlx, Qəndəhar, Qəznə, Hərat, Fərhar şəhərləri, Qur (dağlıq yer), Sincab çayı.

7. Həbəş-Zəngibar məkanında – Həbəşistan (Efiopiya), Qey-sur şəhəri, Misirdən cənubda Nil vadisində Nubiya, Tanzaniyanın şərqi dəniz adası.

8. Türklərin yaşadığı ərazidə – Azərabadkan (Azərbaycan), Türkiistan, Alan, Ərran, Şirvan, Sərir, Xəzəm, Fərqanə, Tibet, Çin ölkələri, Turan, Əbxaz əraziləri, Qıpçıq düzənliyi, Məvəraün-nəhr (Amudərya və Sirdərya çayları arasında), Maçin (indiki Mancuriya), Fərhar, Soqd, Xəttan, Xəta (Xətay) vilayətləri, Səmərqənd, Mərv, Cənd, Bədəxşan, Xalxal, Buxara, Xəllux, Kaşğar, Xotən, Xərxiz, Xuttal, Xoy, Xətay, Çaç (indiki Daşkənd), Tamğaç, Təraz, Xəvər, İsficab, Gəncə, Xar, Hərüm (Bərdənin qədim adı), Tiflis, Dərbənd, Şəxican, Cinal, Tus, Xütən, Qüstəntəniyyə (İstanbul), Fərruxbehişt, Muğan, Bərdə şəhərləri, Bəxəzən, Seqsey, Pərisuz yaşayış məskənləri, Həmdünyan kəndi, Xərabat məhəlləsi, Ərman vadisi, Muğan, Mantur, İlicuq düzləri, Buğra çölü, Qaf, Səhənd, Cudi (indiki Ağrı), Ləzgi (Kiçik Qafqaz), Əlxərəq dağları, Cörrum qayası, Dərbənd, Çin dənizləri, Kür, Ərəs (Araz), Mulian, Şahrud (Kür və ya Tərtər), Ceyhun (indiki Amudərya) çayları, Ruyindiz, Ərk, Dizaknak qalaları, Fərhar qəsri.

Göründüyü kimi, "Xəmsə"də cərəyan edən areal qərbdə Atlantik okeanından şərqdə Çin dənizinə, şimalda Sibirdən, cənubda Zəngibar və Seylon adalarına qədər uzanan əraziləri əhatə edirdi. Bu arealda mərkəzi mövqeyi türklərin məskunlaşdığı geniş yerlər tuturdu. Ona görə də ilk baxışda Nizaminin təsvirindəki musiqi səhnələri və çalğı alətlərinin Azərbaycanla bağlılığına şübhə ilə yanaşıla bilər. Nizamişünaslar da şairin Gəncədən yalnız iki dəfə kənara çıxdığını vurğulayırlar. Əsərlərində təsvir etdiyi qaz təzahürlərinə görə onun Bakı istiqamətində səyahəti gümanına düşmək mümkündür. Lakin

Səadət Abdullayeva,
Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyası, sənətsünaslıq
doktoru, professor
E-mail: saadatabdulla@yadex.ru

bunu nəzərə alsaq belə, şairin bahs etdiyi məkan gördüyü yerlərdən qat-qat genişdir. Ancaq Nizaminin məharətlə canlandırdığı musiqi səhnələri, çalğı alətlərinin quruluşu və səslənməsi haqqında məlumatlar onun bilavasitə müşahidələri əsasında reallaşa bilərdi.

Məlum olduğu kimi, şairin doğulduğu və yaşadığı Gəncə Şərq və Qərb mədəniyyətlərini birləşdirən, min kilometrə uzanan Böyük İpək yolu üzərində yerləşən tranzit şəhər idi. Bu karvan yolundan müxtəlif ölkələrdən (Çin, Qırğızistan, Tacikistan, Özbəkistan, Türkmənistan, Hindistan, Əfqanıstan, İran, Gürcüstan, Şimali Qafqaz və s.) olan tacirlərlə yanaşı, başqa peşə sahibləri də istifadə edirdilər. Onların arasında, şübhəsiz, musiqiçilər də vardı. Onlar qaldıqları yerlərdə öz məharətlərini göstərirdi, yeri gələndə isə ustalıqlarını artırırdılar. Qərb və Şərq sivilizasiyalarının qovuşduğu yerdə mədəniyyətlərin mübadiləsi və zənginləşməsi labüd idi. Dövrümüzdə bu və digər xalqın musiqisi, çalğı alətləri, rəqsləri, oyun tamaşaları arasında oxşarlıq deyilənləri ayani göstərir.

Təbii ki, Nizami doğma şəhərində bütün bunları müşahidə et-

miş, öz biliyini və dünyagörüşünü həmin təsir nəticəsində inkişaf etdirmişdir. Ona görə də əsərlərində ədəbiyyat, dil, tarix, fəlsəfə, ilahiyat, coğrafiya, təbiətşünaslıq, təbabət, astronomiya ilə yanaşı, incəsənətin müxtəlif sahələri – musiqi, çalğı alətləri, təsviri sənət haqqında mükəmməl məlumatlar verilir. Əlbəttə, Nizami bir vətənpərvər kimi, ilk növbədə, əhatəsində olduğu musiqi mühitinin təsvirinə çalışmışdır.

Burada bir vacib məqamı vurğulamaq lazımdır. Nizami poemalarındakı obrazlar böyük bir vaxt həddünü (e.ə. IV əsr – b.e. VII əsr) əhatə etsə də, şairin müasirləri kimi çıxış edirlər. Buradan belə nəticəyə gəlmək olar ki, onlar Nizami üçün real tarixi şəxslər deyil, bədi obrazlardır. Şair onları eyni vaxt çərçivəsinə sığdıraraq keçmiş hadisələri yaşadığı məkana gətirmişdir. Poemalarda baş verən hadisələr sanki şairin dövründə cərəyan edir, şəxslər isə real həyatın iştirakçılarıdır.

Bununla belə, bütün maddi və mədəniyyət nümunələrinin, o cümlədən musiqinin müxtəlif cəhətlərinin inandırıcı şərh üçün Nizami ona məlum qədim dünya tarixi irsindən, Gəncənin XI–XII əsrlərdə fəaliyyət göstərən zəngin "Dar-al-kütub" kitabxanasında saxlanılan qiymətli əlyazmalardan, müasirlərinin söylədikləri məlumatlardan bəhrələnərək (bu barədə şair özü də yazır) və bilavasitə müşahidələri əsasında musiqi ilə bağlı səhnəcikləri bütün incəlikləri ilə səciyyələndirir.

Deməli, şair çalğı alətlərini, onda səslənən musiqini, müxtəlif çalğı alətlərini cəmləşdirən ansambları, müğənnilərin ifasında muğamları, mahnıları, saray məclislərini müşayiət edən musiqini dinləmiş, mütrüblərin oyununu, rəqsləri, xalq şənliklərini doğma əlində müşahidə etmiş, hərbi döyüşlərdə və ovçuluqda səslənən musiqi alətlərini səslərini eşitmişdir. Bu biza əsas verir ki, Nizami poeziyasında musiqi ilə bağlı bütün səhnələri Azərbaycanla, onun dövrü ilə bağlayaraq, burada yaşayan insanların gündəlik həyatı ilə əlaqələndirək. ♦

Ədəbiyyat

1. Paşayev A. "Xəmsə"də işlənən xüsusi adların izahlı lüğəti (poetik onomastikon). Bakı–2013, 421 s.
2. Алиева Ф., Керимов М. Шли караваны груженные музыкой // Azerbaijan-Irs, 1999, winter-spring, p. 88–91.
3. Гаджиев А. Ренессансный мир "Хамсе" Низами Гянджеви. Баку, Мутарджим, 2000, 287 с.
4. Гаджиева В. Ономастическое пространство поэмы "Искандар-наме" Низами Гянджеви. Баку, Элм, 2004, 188 с.

Резюме

На основании событий, изложенных в "Хамсе" Низами Гянджеви, делается заключение, что охарактеризованное поэтом музыкальное искусство его времени базируется на рукописях, которые находились в библиотеке Гянджи "Дар-ал-кутуб", и наблюдении оживленной городской жизни, отражающей характерные черты культуры различных стран, расположенных на Великом Шелковом пути.

Ключевые слова: Низами Гянджеви, "Хамсе", ономастическое пространство, музыкальное искусство.

Summary

On the basis of the events described in "Khamse" by Nizami Ganjavi, it is concluded that the musical art of his time was characterized poet based on manuscripts that were in the library of Ganja "Dar al-Kutub", and watching the busy city life reflecting the characteristics of the culture of different countries located on the Great Silk Road.

Key words: Nizami Ganjavi, "Khamse", onomastic space, the art of music.

